

Варнески свободен университет
“Черноризец Храбър”

**ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И
АДМИНИСТРАЦИЯ”**
Катедра “АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ”

Веселин Христов Цанков

**ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА
– ПУБЛИЧНОПРАВНИ АСПЕКТИ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация
за получаване на научна степен
“ДОКТОР НА НАУКИТЕ”

Област на висше образование:
Социални, стопански и правни науки

Професионално направление:
3.7. Администрация и управление

Варна - 2015

Публичната защита на дисертационния труд ще се проведе на 2015 г. от часа в, ВСУ „Черноризец Храбър”.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

През годините проблемите свързани със защитата на правата на човека са едно от най-големите предизвикателства пред изследователи от различни области на познанието като етика, философия, политология, право и други. Това стимулира използване на интердисциплинарни подходи при изследванията.

С развитието на технологията и глобализацията има идеи, които претендират да бъдат водещи в световен мащаб. В този смисъл с основание може да бъде поставен въпроса дали правата на човека не са поредната модна тема за експлоатация, дали чрез тях не се цели заемане на нови позиции и пространства в публичния живот?

Поради изключителната си значимост както за отделния индивид, така и за държавата и обществото, въпросите свързани със защитата на правата на човека са популярни, дискуссионни, често противоречиво интерпретирани. Те предизвикват непрекъснат спонтанен интерес. Той е свързан с тяхната философия, историкоправно, настоящо и бъдещо развитие, с подобряване на ефективността им. Историята на развитието на идеите и практиката по защита на правата на човека е основание за гордост, докато за съжаление, политическата история твърде често ни дава основание да се срамуваме от проявите и поведението на човека, някои от които не могат да бъдат обяснени по разумен начин.

Правата на човека имат за свой естествен произход природата на човека и имат за цел човека. Те са основни потребности, които дават очертанията на социалното съществуване. Ориентирани са изцяло към същността на

човека, като мяра за справедливост и хуманност. Като израз на основните и най-важни потребности и интереси на човешкия индивид, правата на човека по своеобразен начин ги институционализират и закрепват. Превръщат ги в особен вид обосновани искания на физическото лице към обществото. Именно затова те имат своето основание в самата природа на човека, тоест те са естествени за човешкия индивид. От друга страна те са израз на правоотношения в определена държава, към даден момент. Като вътрешно присъщи на човешката личност, правата на човека имат общочовешки по съдържание и значимост характер. Те имат за свое основание човешкият индивид без значение на раса, пол, етническа принадлежност, гражданство, образование, материално състояние, ценностна система, възпитание и др. Човекът, разглеждан като субект на права и задължения е обект на специален познавателен интерес. Той е цел и критерий за оценяване на правото. В тази връзка, понятието "права на човека" присъства в юридическото мислене и трудове от векове. Трудно, а може би е невъзможно да бъдат отделени философското от юридическото начало, защото правата на човека са свързани с понятия като природа на човека, морал, общество, отговорност, които влияят върху историческата еволюция и институциализация на политики, правни уредби и практики по защитата на правата на човека.

Дисертационният труд допринася за по-добро изясняване и по-задълбочено осмисляне на философията, същността и на практикоприложните публичноправни аспекти на защитата на правата на човека в съвременната правна доктрина.

1. Актуалност на изследването - обуславя се от следните обстоятелства:

Промени в общественоекономическите и политически отношения

През последните десетилетия на XX век и в началото на XXI век се отделя все по-голямо значение на защитата на правата на човека. Съществено се промени общественоекономическата и икономическа среда, както в Република България, така и в повечето държави в региона и по света.

Информационните технологии, глобализацията, цялостната промяна в геополитически аспект поставиха държавите и обществата в една нова среда, с нови приоритети и предизвикателства. Все по-често се поставя въпроса за ролята на защитата на правата на човека в тази съществено променена среда и сложни вътрешноправни и междудържавни отношения. Възможно ли е слънчево съжителство между идеите за защита на правата на човека и съвременната модерна, предполага се демократично устроена държава.

Политиците, институциите, неправителствените организации, отделните граждани вече имат по-осъзнато, по-отговорно отношение към въпросите и реалната защита на правата на човека. За демократизирането на обществените отношения в Република България, за укрепването на гражданското общество значителна роля има новата променена среда, нагласи и реални действия на държавните органи, политическите субекти, неправителствените организации, както и на отделните граждани за защита на техни законни права и интереси.

Някои автори приемат, че Република България е на начален етап в реалната защита на правата на човека. Други считат, че сме държава, която се намира на определен етап в развитието си, в сложен преход от едно състояние на обществото към друго. Оптимисти приемат, че вече всичко е различно (в смисъл няма връщане назад, независимо от това, докъде и как сме достигнали). Може би във всяко едно от тези твърдения има частица истина. Факт е обаче новата, съществено променена икономическа и политическа ситуация във вътрешноправен аспект. В международноправен аспект също, особено след събитията наречени „Арабска пролет“, масовите нарушения на правата на човека в редица райони, след започналото оттегляне на войските на САЩ от Ирак и Афганистан, настъплението на въоръжената групировка „Ислямска държава“ и геноцидът по отношение на хората с друга религия, терористичния акт в Париж от началото на 2015 г. и други.

Противопоставянията на политическо, религиозно, в по общ аспект на етнокултурно ниво са може би едни от най-сериозните предизвикателства в глобален аспект за бъдещето на човечеството, а не само за отделния индивид. Кризата в ценностната и мотивационни системи е очевидна.

Може би предстоят срещи с други цивилизации.

Преходът, който започнаха държавите от Централна и Източна Европа към политическа демокрация и към по-отворено, по-реално функциониращо гражданско общество, намира израз в новите политики, законодателства и практики по защита на правата на човека. Правната сигурност предполага единен, стабилен,

дълбоко осъзнат като необходим и справедлив правен ред. Създават се стандарти на поведение, развиват се публичноправни и частноправни правоотношения, които са относително по-демократични и по-ефективни, но същевременно по-сложни, а понякога по-конфликтни и нееднозначни.

Въпросите, свързани с демократичността и ефективността в правоприлагането се поставят с особена значимост и в сферата на защита на правата на човека. Политиците, юристите, служителите в администрацията биха желали да бъдат нещо повече от компетентни интерпретатори при прилагането на нормативните актове. Биха желали да служат на истината и на справедливостта. В този смисъл би могъл да бъде поставен въпрос дали можеш да бъдеш добър професионалист, ако не притежаваш сериозна ценностна система, ако нямаш усещането на свободен човек, ако нямаш морал и изконно чувство за справедливост? Ето защо изучаването и разбирането на философията на правата на човека е от изключително значение.

В държавите от Централна и Източна Европа завършва процеса на приемане на нови конституции или на внасяне на съществени изменения и допълнения в старите. В началото на 90-те години на XX в. се поставяше въпроса кой модел на управление да се възприеме в така наречените “нови демокрации”. Теоретичните аргументи “за” и “против” една или друга форма на управление придобиха важно практическо значение. Както след Втората световна война в Италия и Германия, така през 70-те години на двадесетия век в Гърция, Португалия и Испания, така и в бившите социалистически държави,

политическият плурализъм, по-зрелите граждански общества, парламентарното управление спомагат за мирния преход към демокрация. Това е и основната причина “новите демокрации” да предпочетат разделението на властите в по-гъвкав вариант, в основата на който са заложиени правата, достоинството и сигурността на човека.

Нова конституционна и правна уредба в Република България и поети международноправни задължения

Република България приема нова демократична Конституция в сила от 13 юли 1991г. Значението на новата уредба в основния закон за всички сфери на обществения живот е съществено и значимо. Това с особена сила се отнася за защитата на правата на човека. Непосредствено след глава Първа „Основни начала” е глава Втора „Основни права и задължения на гражданите”, която е пространна като обем и съдържание. Тя е обект на подробен коментар в представения труд.

Възприемането на парламентарната форма на управление в Република България през 1991 г. дава отражение и върху регламентацията и практиката по защита на правата на човека. Класическите и съвременни форми на конституционна и законодателна уредба на правата на човека се разглеждат в цялостната реализация на политическия плурализъм, на парламентаризма, на функционирането на държавата при променяща се степен на доверие от страна на международната общност и гражданите.

Република България е член на ООН, Съвета на Европа, Европейския съюз, НАТО и други организации. Като

държава е страна по значителен брой международни и регионални договори непосредствено свързани с правата на човека.

Влияние върху политиките и практиките по защита на правата на човека в отделните държави оказват актовете на ЕС, решенията на Европейския съд по правата на човека, на Съда на Европейския съюз, на Международния съд в Хага, както и на Ad hoc трибуналите (например този, за съдене на виновниците за войните в Руанда, в бивша Югославия).

Състояние на българската доктрина и практика

Правата на човека и тяхната философия и защита са обект на задълбочени научни изследвания (проф. Ст. Киров, проф. Л. Владикин, проф. Ст. Баламезов, проф. Б. Спасов; проф. Велко Вълканов; чл. кор. Н. Неновски; проф. Евгени Танчев, проф. М. Карагьозова, проф. Ем. Друмева, проф. Сн. Начева, проф. Г. Бойчев, проф. Д. Вълчев, проф. Ст. Наумова, проф. Г. Близнашки; проф. Цв. Каменова; проф. Огняна Хрисимова, проф. Орлин Борисов; проф. Емил Константинов, проф. Хр. Иванов, доц. Ат. Семов, доц. Б. Чернева, доц. М. Хаджолян, доц. Св. Маргаритова, д-р Цв. Лозанова, д-р М. Белов, д-р Ст. Костов, д-р Ал. Корнезов, д-р С. Игнатова и други). Радикалните политически и обществено-икономически промени в края на 80-те и началото на 90-те години са направили част от тези изследвания в известен смисъл неактуални, но те запазват своята историкоправна и доктринална тежест. Друга, съществена част от тези и много други изследвания запазват значението си и днес.

Появиха се множество публикации в тази област, както преводни, така и български - списанията “Права на човека”, „Юридически свят“, „Сравнително право”, „Общество и право”. В списание “Правна мисъл”, в бюлетините на ВКС и на ВАС редовно се публикуват резюмета на решения на Европейския съд по правата на човека в Страсбург, подготвяни от фондация “Български адвокати за правата на човека”, от съдии, научни работници, преподаватели, общественици.

Особен интерес представляват преюдициалните запитвания до Съда на ЕО, когато български съд спира делото и отправя запитване, за тълкуване на съответните актове на Правото на ЕС.

2. Предмет и задачи на работата

Дисертационният труд има за предмет на изследване публичноправните аспекти в защитата на правата на човека в Република България в контекста на политическия плурализъм, на възприемането на утвърдените международноправни стандарти и практики, при действието на парламентарна форма на управление. Той цели изясняване на теоретичния фундамент на основните права на човека и гражданина. Направен е анализ на уредбата на правата на човека в международноправните актове, в правото на ЕС, в Конституцията и нормативните актове. Посочени са съществуващите способности, средства и механизми за защита на основните права на национално и наднационално ниво. Разкрити са същността, предимствата и недостатъците на отделни правни институти.

Основен акцент на изследването са проучване на политиките правните актове и практиките по защита на правата на човека, по-конкретно на индивидите, които са различни от мнозинството – лица без гражданство, имигранти, бежанци, малцинства и др. Тези проучвания, са пречупени през законодателната политика и практика на Народното събрание, през практиката на Конституционния съд на Република България, на съдилищата и на другите правозащитни институции, на специализираните органи, като Комисията за защита срещу дискриминация, Омбудсмана, обществените посредници. Интерес представлява проучването и анализирането на формите на самоорганизираност на гражданите по защита на техните права и законни интереси.

На база на проучването на тези политики, правни актове и практики, е направен аналитичен преглед на поетите международноправни задължения, на вътрешноправната уредба и правоприлагане. Открити са проблемни области. Направени са предложния *De lege ferenda*. Представени са положителни примери за решаване на сложни в теоретично и правно-техническо естество проблеми, както и участието и ролята на автора при намиране на адекватни и издържани правни решения.

Политиките, правната доктрина и практики по защита на правата на човека в Република България са от съществено значение за усещането на дълбоката същност на понятието „свободен човек“, за изграждането и развитието на гражданите на Република България, като

равноправни в ЕС и по света, с национално самочувствие и достойнство.

Основните задачи на изследването са следните:

На първо място да бъде изследвана и анализирана публичноправната среда, в която се реализира защитата на правата на човека. Да се изследват подробно значимите теоретико-доктринални и практико-емпирични въпроси относно тяхната защита;

На второ място, да се систематизират и анализират международноправните и вътрешноправни източници, като се анализират законодателните политики, принципите и правилата за съставяне на правните нормативни актове в значимата сфера – права на човека, като се изяснят значимите общотеоретични и практически аспекти при подготовката, приемането и реализацията им.

На трето място, да се изясни ролята на политиките на политическите партии, на държавните институции, на неправителствените организации при формулиране на основните правила за защита на законните права и интереси на всеки.

Четвърто, да се направи критичен преглед на практиката, за да се предложат промени в нормативната уредба с цел усъвършенстване.

3. Методи за изследване

Анализът на публичноправните аспекти в защитата на правата на човека предполага използването на няколко основни методи за изследване. При разглеждане на нормативната уредба, доктрина и практика, в

дисертационния труд е застъпен историкоправният метод на изследване. Отделено е внимание на историческото развитие и трансформации на идеите за защита на правата на човека. Прегледа на развитието на възгледите за защита на правата на човека в исторически план дава възможност да се установи значението и ролята им в различните модели на развитие на обществата. Историческият метод разкрива генезиса и еволюцията на принципите, на нормите, на институциите и на моделите на системи за защита на правата на човека. Изследването на историческото развитие на публичноправната система за защита на правата на човека се осъществява през призмата на естествените и постоянните изменения на социалните, политическите, икономическите и културните условия, като се държи сметка и за съществените от тях и особено, на причинно-следствените връзки.

Вторият основен метод е сравнителноправният. Спецификата на националната ни правнополитическа система обуславя необходимостта от изучаване и ползване на опит на други европейски държави, осъществили преход към парламентарна демокрация и отворено, реално функциониращо гражданско общество. Чрез сравнителноправния метод се анализират правните явления и модели на защита на правата на човека в различните правни системи, конституционни модели през призмата на най-модерните постижения на сравнителноправните изследвания.

Третият основен метод на изследване, е функционалният. В най-общ вид в основата на съвместното съществуване и функциониране на международните, държавните и неправителствени

организации, на гражданите (заедно и поотделно) е реалната защита на правата на човека.

В дисертационния труд са използвани още и следните научни методи:

- Аналитично-нормативният метод, който се основава на набор от различни понятия, категории, особености и закономерности и се прави опит за изследване на правно-нормативните аспекти на принципите, ценностите, моделите и институтите в контекста на публичноправните аспекти на защитата на правата на човека;

- Социално-емпирични методи, социално-психологически методи, институционални методи и подходи. Те спомагат за изучаването и изследването на институтите за защита на правата на човека в реална среда. След това се оценяват практическите резултати от тяхното прилагане и се правят изводи за ефективността на определен модел, принцип, норма или институт, като се посочват и вариантите за решаването на проблемите за постигане на съответна цел в контекста на определена социална среда.

- Структурно-функционалният метод, чрез който моделите на защита на правата на човека се изучават и изследват в динамика, в контекста на взаимодействието им с отделните елементи на социално-икономическата и политическата система.

- Аксиологичния метод, който допринася за изясняването на принципи, норми и модели на защита на правата на човека от гледна точка на определени ценности.

4. Научна новост на изследването

Научната новост на дисертационния труд се определя от теоретичния, правен и практикоприложен преглед и анализ на защитата на правата на човека в контекста на българския модел на политически плурализъм, парламентарно управление, както и изследването на водещите модели на защита правата на човека в сравнителноправен аспект.

Работата е самостоятелно изследване на актуалните публичноправните аспекти в защитата на правата на човека в Република България, като авторът е реален участник в част от представените и разрешени проблеми. Може би някои тези и постановки от аналитичния преглед, някои констатации и изводи, няма бъдат приети безкритично и безрезервно. Потвърдена от житейския опит истина е, че отделните автори имат различен подход, инструментариум и достигат до различни изводи. Някои тези могат да бъдат атакувани, но това е неминуемо. В този смисъл, приемам и предварително благодаря за добросъвестните критични бележки по съдържанието и формата на труда.

5. Приноси

Могат да бъдат обобщени условно в няколко подгрупи.

Първа група приноси

В дисертационния труд се анализират особеностите и функционирането на българския модел на защита на правата на човека в условията на парламентарната форма на управление.

В изследването се представят актуални аспекти на защита на правата на човека в сравнителноправен аспект в критични области – защита правата на бежанци, на лицата без гражданство, на малцинствата и други, които са актуални през последните десетилетия. Всеки един аспект и модел на защита се формира при специфични и уникални условия, под влияние на определени фактори. Проучени са подробно значимите доктринални и практико-приложни въпроси относно защитата на правата на човека; механизмите при формиране на „обща воля“; връзката между фактите и правните норми; моделите за разпределение на нормотворческите функции между централна и местна власт; между парламент и правителството; състояние и проблемите на ефективността в законодателния процес.

Изяснено е систематичното място и роля на гражданското общество, на политическите субекти, на държавните институции, на местните власти и неправителствени организации, както и на самите граждани за защита на техните права и законни интереси. Специално внимание е отделено на участието на гражданите и на формите на самоорганизираност при защита на правата на човека.

Втора група приноси

Могат да се посочат участия в национални и международни проекти (ръководител, ключов експерт, експерт), проучвания, анализи и предложения de lege ferenda, свързани с подобряване на конкретната правна уредба в съответна област, регламентираща защитата на правата на човека.

Приноси на автора с практическа насоченост:

- Ръководител и експерт в множество междуведомствени работни групи по приемане на нормативни актове по въпросите на убежището и бежанците (от 1990 г. – до настоящия момент).

- Съвместен австрийско - румънски – български проект по въпросите на миграцията - експерт. Публикация на английски език. Публична защита на основни тези и идеи на форум в Дом Витгенщайн, Виена; 2003 г.; работен език – английски.

- Експерт по присъединяването към Европейската конвенция за гражданството – Министерство на правосъдието (2005-2006 г.).

- Ръководител на Междуведомствената работна група по изработване на мотиви и законопроект „Закон за българските общности зад граница“; финансова обосновка и таблица за съответствие с Правото на ЕС – 2008 г.; възложен със заповед на заместник министър председател и министър на МВНР. (приет за изпълнен м. декември 2008 г.).

- Ръководител работна група и външен експерт – проект на МОСВ „Оценка на въздействието – правни аспекти (предварителна и последваща)“ на проект за изм. и доп. Закон за управление на отпадъците 2009 – 2010 г.

- Становище 50 стр. по искане на министъра на правосъдието и МВНР (30 май 2010г.); По приложение на Договор за натурализация между България и САЩ от 1924г.; за решаване на проблемите с българското гражданство на около 400 000 българските граждани,

живеещи в САЩ. (изцяло прието и въведено в действие с правни актове, на база мотиви и предложения на автора)

- Външен експерт по проект на ЕС – Дирекция „Миграция” МВР Република България – Кралство Белгия, тема: „Обратно приемане на незаконнопребиваващи граждани от Република България” – 44 стр. становище; 2010 г.

- Експерт по присъединяването към две конвенции на ООН за лицата без гражданство – МП (2004- 2012 г.).

- 2010-2015 г. – участия в заседанията на Управляващия борд на Агенцията за основните права на ЕС

- До 2013 г. член на УС на Института за развитие на публичната среда

- 2000 – 2010 г. участие в множество форуми по проблемите на българите в чужбина; правен консултант на работни групи по изм. и доп. на Закона за българите живеещи извън Република България.

- Правен консултант на първия обществен посредник на Столична община по проект на ЕС.

- Правен консултант на Омбудсмана на Република България Г. Ганев по въпросите на чужденци, бежанци, българско гражданство по време на мандата му.

- Основен докладчик на международен форум по проблемите на бежанците – 09.11.2011 г. София.

- Докладчик в панел по проблемите с бежанците във връзка със събитията наречени „Арабска пролет и отражението им върху Република България, сесия на Атлантически клуб, м. 10, 2012 г.; Участие на посланици, съдии в Конституционния съд и висши представители на МС и на НС.

- Лекция пред 106 магистрати „Представяне на Агенцията по основните права на ЕС, дейност, публикации. Ролята им за Република България” – проект на ЕС на Комисията за защита срещу дискриминация 23.11.2013 г.

- Докладчик на форума 10.12.2014 г. „60 години от приемането на Конвенцията на ООН за лицата без гражданство (1954 г.) и напредъка в разрешаването на тези въпроси в Република България. Гранд – хотел София.

Други приноси

Обосновани са предложения De lege ferenda по законодателния процес в сферата на правата на човека основно по предварителна и последваща оценка въздействие на законодателството. Формулирани са предложения относно предварителното обсъждане и съгласуване като фаза, имаща за цел да осигури отчитането на становищата на максимално широк кръг лица, организации, държавни и общински органи, администрации, които са заинтересовани от приемането и прилагането на законите в сферата на правата на човека.

6. Практическо значение на изследването

Дисертационният труд допринася за по-добро изясняване и по-задълбочено осмисляне на философията, същността и на практикоприложните публичноправни аспекти на защитата на правата на човека в съвременната правна доктрина.

Начинът на представяне на темата би могъл да съдейства, изразените в труда идеи да намерят

непосредствено приложение в практиката на политически партии и граждански организации, на Народното събрание, Министерския съвет и Президента на Република България. Редица от изводите и предложенията могат да послужат за основа при по-нататъшно усъвършенстване на българското законодателство.

Трудът може да бъде използван и в специалностите политология, право, публична администрация, журналистика и други. Дисертационният труд съдържа преглед на съществуващата литература по обсъжданата тема, както в България, така и в други държави. Литературните източници към дисертационния труд имат практическа справочна стойност.

7. Обем и структура на дисертацията

Дисертацията е в обем от 673 страници (включително съдържание, литературни източници, приложения).

Използваните литературни източници са общо 556, от които 278 на кирилица и 53 на латиница, а бележките под линия са общо 255 на брой.

Дисертационният труд в структурно отношение се състои от въведение, пет глави, разделени от своя страна на раздели, заключение, литературни източници, приложения към текста (10 бр.) и приложения към дисертационния труд (8 бр.).

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В съдържателно отношение трудът се състои от въведение, пет глави с обособени раздели и подраздели, заключение, използвана литература, приложения към текста (10 бр.) и приложения към дисертационния труд (8бр.).

Въведение

Във въведението се обосновава актуалността на темата, посочва се предметът на изследването и задачите, които си поставя авторът. Направена е систематизация на основните тези и са посочени методите на изследване, които се използват.

Няколко типа данни са взети под внимание при обосноваването на тезите в дисертационния труд. Първо, разгледана е нормативната уредба на защитата на правата на човека, като резултат от прилаганите политики. Второ, изследвана е практиката по прилагането на правните норми. Трето, представени са становища на водещи учени в тази област. Работата разглежда значими класически и модерни въпроси, свързани с публичноправните аспекти по защитата на правата на човека в доктрината, в законодателството и в практиката.

Представени са съществуващите теории относно същността, особеностите и значението на защитата на правата на човека, като за тази цел са представени и анализирани идеи и тези от множество източници. Публичноправните аспекти на защитата на правата на човека е един от основните и класически проблеми във Философията на правото, в Общата теория на правото, в

Конституционното право. Върху съответния модел на защита оказват въздействие националните законодателни традиции, сравнителноправният опит, постиженията на философските, политическите и правни науки, парламентарната и съдебна практики. Представена и аргументирано защитена е тезата, че държавите се намират на определен етап в развитието си по отношение на законодателни политики и практики по защита на правата на човека, като движението напред е постоянно и безкрайно във времето и пространството.

ГЛАВА I. Историкоправни аспекти.

Направен е систематичен преглед на историческото развитие на идеите за защита на правата на човека. Раздел I „Историческо развитие на идеите за защита на правата на човека” представя теоретичния фундамент на основните права, изведен въз основа на исторически анализ. Корените на човешките права могат да бъдат открити в Древността (Месопотамия, Иран, Древна Гърция, Рим) - изразените мнения, тези служат по-късно като идейната основа за възникването на основните права.

Раздел II е посветен на преглед на Средновековието и на ролята на християнската църква върху оформянето и развитието на концепциите за правата на човека. Влияние оказват идеите за естественото и позитивното право, които възникват още в Древността. Началото на школата за естественото право е в Древна Гърция, а по-късно се развива през Средновековието. Съществени за развитието са идеите и ролята на Хуго Гроций, Томас Хобс и други. Според правните теории естествените права са

обусловени от биосоциалната същност на личността. Естествените права съответстват на биосоциалните потребности на личността. Те са израз на естественото състояние на личността и в този смисъл са естествени права. Разгледан е също така и въпросът за съотношението между естествените права и субективните права. Понятието „субективно право“ е оформено окончателно през XIX в. Наред с развитието на теорията за субективното право, през 30-те години на XIX в. се утвърждава и правният позитивизъм като самостоятелно правно-философско разбиране.

Раздел III разглежда Идеите за правата на човека и реализацията им до Втората световна война. Направен е преглед на защитата на малцинствата след Първата световна война. Представено е създаването и ролята на Обществото на народите и помощта му за България при посрещането на тракийските бежанци и правно-организационните мерки по усвояване на отпуснатия заем.

В раздел IV е направен аналитичен преглед на еволюцията на идеите за защита на правата на човека в Република България. Представени са използваните в нормативните актове понятия права на човека, права на личността и права на гражданина. Различията в смисъла и съдържанието на понятията са обосновани от класическата естественоправна доктрина от XVII-XVIII в. и са логическо следствие на разграничаването между човек, личност и гражданин, между естествено и обществено, гражданско състояние на индивида, между естествено и позитивно право. Според правната доктрина правата на човека са естествените права, които индивидът има и

които са неотделими от него като човешко същество. Човекът има естествени права, присъщи му по природа. Тези права са свързани със самото му съществуване и това са правото на живот, свобода, равенство, достойнство, собственост и др. Те предхождат обществения договор, държавната (политическата) организация, предхождат следователно и позитивното право.

Човекът има естествени права, присъщи му по природа. Тези права са свързани със самото му съществуване. Те предхождат обществения договор, (държавната, политическата организация, позитивното право). Най-общо основното съдържание на правата на човека се свежда до свободата, равенството и собствеността. В съвременен аспект правата на човека не се свеждат само и единствено до свободата, равенството, собствеността. Към тях се отнасят и други лични, политически, демографски, екологични, технологични, право на здравословна и безопасна среда и др. Правата на личността се основават на обществения договор, който стои в основата на политическото общество. Правата на гражданина възникват от законите на съответната държава (позитивното право). Това са гражданските, политическите и социално-икономическите права на индивида. Гражданските права са свързани с организацията и функционирането на държавата, те дават възможност на гражданите да изпълняват определена функция или длъжност като например съдебен заседател, обвиняем, свидетел, вещо лице и др. Политическите права позволяват участие в изразяването на националния суверенитет — това е избирателното право (право да избираш и да бъдеш избран), правото да принадлежиш

към политическа партия, правото на събрание, свободата на печата и др. През годините е правено разграничение между права на човека, права на личността и права на гражданина. В юридическата литература се изразява определено отношение към понятието „права на човека“ и понятието „права на гражданина“.

Правовата институционализация на идеята за човешките права в континентална Европа получава развитие във Франция. С приемането на Декларацията за правата на човека от 1789 г. се установява универсалната валидност на човешките права. Събитията през Втората световна война стават причина за преосмисляне на човешките права и за търсене на признаване на тяхната валидност в международноправни актове.

Направен е преглед и анализ на използваното понятие „основни права, което има своя произход в германската правна доктрина. То първоначално се налага в континентална Европа, след това и в целия свят. Днес почти всяка конституция съдържа каталог от основни права, които постепенно се обогатяват с нови. Някои от тях дори надхвърлят границите на отделни държави, придобивайки наднационален характер (пример чл. 25, ал. 4, Конституция на Република България). Представени са класификации на основните права.

Направен обоснован извод, че е извървян дълъг път, за да се достигне до съществуващия в повечето националните конституции каталог с основни права. Условиата на съществуване на човека и потребностите му се променят. Каталогът на правата, техният кръг се разширява, съдържанието им се обогатява, гаранциите им се разширяват (във връзка с появата на нови заплахи).

Свободата е правото на всеки да постъпва според собствените си представи и воля без външна принуда и да има възможност за избор. Естествено това е в рамките на правните норми, както и на установената в държавата, в обществото ценностната система, като съвкупност от право, религия, морал, нрави, обичаи и т.н. Свободата означава при всяко положение и възможност за избор, в противен случай тя няма смисъл. Правата на гражданина – това са юридически признати от дадена държава права на гражданите. Те характеризират личността като част от определена държава.

ГЛАВА ВТОРА. Защита на правата на човека в политиките, актовете и действията на ООН. Приложението им в Република България.

Посветена е на закрепване на основните права в политиките, актовете и действията на ООН и на приложението им в Република България. Откроени са текстове от Устава на ООН специално посветени на защитата на правата на човека. Представени са структури на ООН по защита на правата на човека, техните приоритети и организация на дейност.

Представен е обхватът и съдържанието на Хартата за правата на човека на ООН. Правното и политическото значение на Всеобщата декларация за правата на човека е изключително. Подробно са представени и анализирани Пакта за граждански и политически права; Факултативните и допълнителни протоколи; Пакта за социално-икономическите и културни права. Специално внимание е отредено на конвенциите на ООН в областта на гражданството, лицата без гражданство, търсещите

убежище лица, детето, омъжената жена и др. Представено е положението на Република България по основните международни договори и съответното развитие и реализация.

Поради изключителната значимост на статута на лицата без гражданство – те са обект на пространно и задълбочено проучване. Усилията са в насока съответствие на законодателството на Република България с международноправните принципи, стандарти, норми и практики.

Представени са новите положения свързани с понятието „хуманитарна интервенция“, проявления и съпоставяне с основните положения на Международното публично право.

ГЛАВА ТРЕТА. Защита на правата на човека в политиките, актовете и практиките на Съвета на Европа. Приложението им в Република България.

В нея са представени защитата на правата на човека в актовете и действията на Съвета на Европа и тяхното приложение в Република България

Направен е преглед на Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи. История по нейното създаване. Правен механизъм за приложение. Положението на Република България. Съдебна практика на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ).

В Конвенцията за правата на човека и основните свободи (КПЧОС) от 1950 г. са закрепени така наречените права от първо поколение. Тези права се доразвиват в допълнителните протоколи и в юриспруденцията на Европейския съд по правата на човека.

Решенията на ЕСПЧ срещу Република България обхващат проблеми в наказателното, административното и гражданското правораздаване. На базата на проучване на опита на други държави приемам, че решаването на различните проблеми, поставени от решенията на ЕСПЧ, трябва да се търси не в създаването на един институционален механизъм, който да отговори на всички проблеми, а чрез поредица от всеобхватни, комплексни мерки в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план.

Специални усилия са посветени на Европейска конвенция за гражданството (ЕКГ) и връзката и с актовете по гражданството. Представени са основните положения от ЕКГ, Обяснителния доклад, положението на България. Направен е критичен преглед на правната уредба на българското гражданство в насока съответствие с ЕКГ.

Поради изключителната значимост на въпросите с малцинствата е отредено значително внимание на Рамкова конвенция за защита на националните малцинства и на положение на Република България по отношение на този акт. Решения на Конституционния съд и практиките на съдилищата, на Комисията по защита срещу дискриминация по тези въпроси.

За страните в преход от особено значение са социалните въпроси. Ето защо е представена Европейска социална харта – ревизирана. Направени са преглед, анализи и коментар на основните положения в нея.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. Защита на правата на човека в политиките, правните актове и практики на Европейския съюз. Приложението им в Република България.

Представени са защита на правата на човека в политиките, правните актове и практиките по приложението им от институциите на Европейския съюз. Също така приложението на Правото на ЕС в Република България е обект на пространно изследване и анализиране.

Направен е преглед на първичната и вторична правна уредба по защита на основните права в правото на ЕС. Представена и обстойно анализирана е Хартата на основни права на ЕС. Правата, свободите и принципите на тази Харта, произтичат от конституционните традиции на държавите-членки, от международните задължения, както и от приетите от ЕС актове и практики. Хартата е част от първичното право на ЕС и е въведена с Договора от Лисабон от 2009 г. Тя включва иновативни решения, следствие от еволюцията както на обществените отношения, така и от научно - технологичното развитие.

Представено и анализирано е гражданството на ЕС. Понятие, същност, съставни елементи и проявни форми в контекст – правата на гражданите на държавите-членки.

Специално внимание е отделено на Агенцията по основните права на ЕС - създаване, правомощия, основни дейности, публикации. Представена е нейната роля за процесите, протичащи в Република България.

Като относително нова практика по защита на правата на човека е представено преюдициалното запитване, като са открити някои негови същности характеристики и последици за правоприлагането в Република България.

ГЛАВА ПЕТА. Защита на правата на човека в политиките, правните актове и практики по приложението им в Република България.

В тази глава се представя и анализира защитата на правата на човека във вътрешното право на Република България. В нея се разглеждат редица въпроси с теоретичен и практико-приложен характер.

В глава Първа, параграф 1.4. е направен преглед на еволюцията в защитата на правата на човека в Република България. Представен е основния понятиен апарат, прогресивното развитие на философията, теорията и правната уредба по въпросите на защита на правата на човека.

Тъй като не е възможно да се представи всичко свързано с необятната материя права на човека, в тази глава е използван избиращият подход при представяне на значими, актуални въпроси по ефективната защита на правата на човека. База за това са дългогодишните ми практически опит, научни проучвания, изследвания, участия в проекти. Особено ценен за мен е натрупаният опит като практикуващ юрист в различни ведомства. Имам лично участие в решаването на сложни в правно – техническо отношение проблеми, някои от които със сериозен политически отзвук и значение за съдбата на значителен брой наши сънародници. Това несъмнено води до определени натрупвания, като констатациите, изводите, и обобщените резултати представям в тази глава.

Тъй като част от темите и проблемите по основните права са били предмет на множество проучвания и изследвания, в тази глава е направен преглед и коментар

само на такива, които са претърпели промени през последните години, които са постоянно на дневен ред, по които има натрупана съдебна практика, практика на Конституционния съд, на Европейския съд по правата на човека, на Съда на ЕС. Въпросите за основните права са проучвани, анализирани, коментирани в редица трудове, в различни научни области. Приложените източници потвърждават този факт. В тази глава е направен критичен преглед по конкретни политики и дейности по защита на права на човека, на административна и съдебна практика по тези въпроси. В някои от конкретните практически казуси имам непосредствено участие. По конкретно това са:

- Конституционната и друга правна уредба на ползването на българския език като официален език и като майчин език;
- Правната защита на правата и интересите на лицата в производствата за придобиване и освобождаване от българско гражданство;
- Правната защита на законните права на лицата търсещите особена закрила в Република България;
- Правната защита на българските общности зад граница. Легализация на чужди публичноправни актове в Република България; Участие в разрешаване на съществени правни проблеми с последици за много хора;
- Защита срещу дискриминация. Анализ и коментар на правната уредба и практически аспекти;
- Правна уредбата на дейността на омбудсмана и на обществените посредници. Преглед на практиката им по защита на правата и законните интереси на гражданите.

Заключение

Защитата на правата на човека е вечно актуален въпрос. Той е свързан както с държавността и гражданското общество, така също е значим за индивида. Съобразявайки се с изискването за обективност при подбора и интерпретацията на различните идеи, представи за възникването, същността и съдържанието на понятието правата на човека и тяхната защита, съм подбирал от утвърденото в научната литература, което съм приел за необходимо и полезно за целите на настоящия труд.

Дисертационният труд представя публичноправните аспекти в защитата на правата на човека в Република България в контекста на политическото многообразие, на възприемането на утвърдените международноправни норми и практики, при действието на парламентарна форма на управление. Изяснен е теоретичният фундамент на основните права на човека и гражданина. Направен е анализ на уредбата на основните права в международноправните актове, в Конституцията на Република България и в нормативните актове. Посочени са съществуващите способности, средства и механизми за защита на основните права на национално и наднационално ниво. Разкрити са същността, предимствата и недостатъците на отделните правни институти.

В края на всеки раздел са представени общи констатации, коментари и препоръки по конкретната сфера на защита на правата на човека.

Работата е самостоятелно изследване на актуалните публичноправните аспекти в защитата на правата на

човека в Република България. Авторът е реален участник в част от представените и разрешени проблеми. Проучени са законодателната политика и практика на Народното събрание, практиката на Конституционния съд на Република България, на съдилищата и другите правозащитни институции.

На база на проучването на тези политики и практики, е направен аналитичен преглед на поетите международноправни задължения, на вътрешноправната уредба и практика. Открити са проблемни области. Направени са предложени *De lege ferenda*. Представени са примери за решаване на сложни в теоретично и правно-техническо естество проблеми, както и участието и ролята на автора при намиране на адекватни и издържани политически и правни решения.

Създаването на политико-правни механизми за гарантиране и защита на правата на човека и ограничаване на произвола от страна на държавата, нейните органи и длъжностни лица е една от най-важните задачи на демократичното общество. Изследвани са съвременните механизми за защита на основните права. Използвани са понятията национални и наднационални механизми за защита. Националните механизми за защита на основните права се разграничават на съдебни и извънсъдебни способности. През годините се налага тенденция на засилване ролята на международноправните механизми за защита на основните права. Много от съвременните Конституции, в това число и Конституцията на Република България (чл. 5, ал. 4), отразяват примата на международното право над вътрешното законодателство.

Обърнато е внимание на обхвата на защита на основните права през призмата на интеграционния процес. Това е дало основание да бъде определен съвременния конституционализъм като еволюиращ. В процеса на членството в ЕС, националните конституции и националните юрисдикции моделират конституционното си устройство по начин, водещ до съществена промяна в самата концепция за конституционност. Изборът на подходящ баланс в отношенията между националното и европейското законодателство е значим въпрос. С приемането на върховенството на правото на ЕС, настъпват значими промени. Анализирано е мнението в българската конституционноправна литература по този въпрос: всеки конституционен съд трябва да продължава да гарантира върховенството на съответната конституция, вече повлияна и от присъединителния договор, което включва и преценката на съда дали Общностното право не надхвърля рамката на договореност относно трансферираните правомощия.

Обхватът на защита на основните права на наднационално ниво придобива все по-голямо значение в границите на ЕС. Използват се възможностите на преюдициалните запитвания до Съда на ЕС за защита на основните права. Доверието на българските граждани към наднационалните механизми за защита нараства. Направен е анализ на въпроса за задължението на ЕС да се присъедини към ЕКПЧ, което е възложено с Договора от Лисабон. Остава открит въпросът какво ще бъде отношението между съдилищата в Страсбург и Люксембург. Основната цел обаче остава непроменена –

постигане на ефективна защита на основните права на гражданите.

Човекът е цел, мяра, критерий за нещата които се случват или които не се случват. Това, което придава индивидуалност на личността е възможността да направлява своите действия според закона, както и да изразява свободната воля в рамките на установените за общността правила. Човекът е обект на специален познавателен интерес. Човешкият индивид е цел и критерий за оценяване на правото. В тази връзка, понятието "права на човека" присъства в юридическото мислене и трудове от векове. Трудно е да бъдат отделени философското от юридическото начало, защото правата на човека са свързани с понятия като природа на човека, морал, общество, взаимоотношения, отговорност. Те се влияят от еволюцията и институционализацията на политиките, на правната уредба и практиките по защитата им.

С развитието на правното мислене концепцията за правата на човека е достигнала относително завършен, макар и доста усложнен и в известен смисъл теоретичен и противоречив вид. Правата на човека по своята същност се свързват с представата за основни и най-важни очаквания и искания на човешката личност към обществото, които позволяват да се осъществи като биологична, личностна и политико-социална реализация.

Правата на човека имат за свой естествен произход природата на човека и имат за цел човека. Те са основни потребности, които дават очертанията на социалното съществуване. Ориентирани са изцяло към същността на човека, като мяра за справедливост и хуманност. Като

израз на основните и най-важни потребности и интереси на човешкия индивид, правата на човека по своеобразен начин ги институционализират и закрепват. Превръщат ги в особен вид искания на физическото лице към обществото. Като вътрешно присъщи на човешката личност, правата на човека имат общочовешки характер по своето съдържание и значимост. Те имат за свое основание човешкият индивид без значение на раса, пол, етническа принадлежност, гражданство, образование, материално състояние, ценностна система, възпитание и други. Ето защо има необходимост от универсални актове, които да обявяват и гарантират правата на човека в глобален, общочовешки аспект, а не само в рамките на отделна държава, регион или регионална организация. Правната уредба в съответните национални законодателства също е от съществено значение.

Възникнали първоначално като представи, идеи, правата на човека се превръщат в особен вид социални искания на човешкия индивид. С появата на правото, с възприемането и налагането му като регулатор на обществените отношения, правата на човека не намират веднага своето място в него. Това става постепенно след продължителни, упорити, остри противопоставяния, дори войни. Правата на човека от гледна точка на древната римска максима: „Правото – изкуство за доброто и справедливостта“ са винаги справедливи. Това се отнася не само до универсалните права на човека, но и до онези, възникнали в отделната държава, при определено състояние на обществото, на съответен етап от развитието му. Това в пълна степен се отнася и за Република България.

Институционализацията на правата на човека повдига въпроса за правното отношение права на човека – държава. То има съществена роля както при регламентирането на правни принципи и норми, така и при създаването на съответна правна и икономическа среда, най-общо на гаранции за изпълнението на тези права. Като цяло процесът на институционализация на правата на човека се явява важна гаранция за тяхното осъществяване. Всъщност държавата е обвързана от правата на човека не само поради обстоятелството, че справедливостта е най - общ регулативен принцип, но и поради обективната оправданост на самите права. В контекста на либералното мислене индивидите разчитат на себе си за своята съдба и живот. Държавата има мисия да поддържа общия ред. Тя се грижи за външната сигурност, както и за реда вътре в държавата чрез съдебната власт, администрацията, полицията. От тази гледна точка, правата са възможност за запазване на автономията на индивида и за неговата свободна изява. На тази основа всички индивиди са с юридически равни възможности по отношение на държавата. Според принципа на справедливостта, целта на държавата е да превърне в добро и справедливо всичко, което е заложено в природата на обществото. Щом като справедливостта е висша ценност, мяра, критерий би трябвало да се създават условия за отделната личност, които покриват напълно концептуалните философски възгледи за правата на човека.

Изразените в труда идеи могат да намерят приложение в практиката на политически партии и институциите. Някои от изводите и предложенията могат

да послужат при по-нататъшното усъвършенстване на българското законодателство.

Конституцията от 1991 г. осигурява стабилни гаранции за защита на основните права. Това са принципите на политическата и правната система, основани върху народния суверенитет, разделението на властите, политическия плюрализъм, господството на правото, примата на международното право и отговорността на държавата за вреди. Но в същото време обаче се нуждае от усъвършенстване „системата от институционални и процесуални гаранции“. Направени са конкретни предложения за промяна в действащата правна уредба. Предложенията са основани на анализа на правната уредба и практика както в Република България, така също и в други европейски държави.

Нарастването на броя осъдителни решения на ЕСПЧ срещу Република България, повдига въпроси, свързани с подобряване на възприемането на стандартите по КЗПЧОС от българските институции и съдилища. Мерките могат да са насочени към: засилване на капацитета на агентския апарат, който има и ще има ключова роля за бързото и ефективно възприемане на практиката на ЕСПЧ в българското право; създаване на колегиален орган с държавно-обществено участие, който да има правомощията по предлагане на мерки за осигуряване спазването на КЗПЧОС, включително изготвяне на предложения за законодателни изменения и внасянето им в Министерския съвет; създаването вътрешноправни средства за ефективно упражняване и защита на правото на справедлив процес в разумен срок, включително на специална процедура за разглеждане на жалби за

прекомерна продължителност на наказателните, граждански и административни производства пред Инспектората към ВСС; приемането на поредица от законодателни и други мерки за решаване на структурни проблеми, произтичащи от решения на ЕСПЧ.

Преодоляването на прекомерния брой осъдителни решения срещу България изисква преди всичко подобряване на нивото на познаване на Конвенцията (КЗПЧОС), протоколите към нея и на практиката на ЕСПЧ от държавната администрация и националните съдилища. Съществуващите към този момент механизми за предоставяне на информация за практиката на ЕСПЧ, съобразяване на законови и подзаконови нормативни актове с тази практика очевидно не са достатъчни. Правителствените агенти ще продължават да имат ключова роля в процеса на запознаване на съответните държавни органи с практиката на ЕСПЧ и необходимите мерки за нейното цялостно възприемане. Поради естеството на своята работа те познават практиката на ЕСПЧ и ще могат да предлагат законодателни и други мерки. Вътрешноправните средства за ефективно упражняване и защита на правото на справедлив процес в разумен срок подлежат на доразвитие и усъвършенстване. Бавното съдопроизводство в редица от държавите-страни по Конвенцията е причина за голям дял от повтарящите се оплаквания и от осъдителните решения на ЕСПЧ. Основанията, поради които Съдът е осъдил България за нарушение на правото на справедливо гледане на наказателните дела в разумен срок са систематизирани както следва:

Забавяния в досъдебното производство, които са се дължали на пропуски на властите да извършат определени действия по разследването за дълъг период от време; многобройни изменения на обвиненията срещу обвиняемия; връщания на делото от прокуратурата на следствените органи поради пропуски или процесуални нарушения; връщания на делото от първоинстанционния съд на прокуратурата за допълнително разследване или поради извършени процесуални нарушения; пропуски на властите да открият своевременно свидетели или да съберат достатъчно доказателства.

Забавянията на наказателното производство по време на неговата съдебна фаза, за които отговорност носи прокуратурата, често са се дължали на пропуски от страна на прокуратурата да върне делото в продължение на дълъг период от време; неоправдана мудност в действията на прокуратурата; сериозни процесуални нарушения в действията на прокуратурата; повторни връщания на делото от съда на прокуратурата поради неточности в обвинителния акт, респ. неизпълнение на веднъж вече дадени указания от съда.

Относно забавянията в съдебната фаза на наказателното производство, за които отговорност носят съдилищата, те най-често са били причинени от липсата на ефективна система за призоваване на свидетели; неефикасно администриране на производството, като например неефикасно движение на делата между отделните съдебни инстанции; значителни интервали от време между отделните съдебни заседания; пропуски на първоинстанционните съдилища, които водят до закъсняло връщане на делата на прокуратурата; късно

назначаване на служебни защитници, водещо до повторни отлагания на делата. В този смисъл ЕСПЧ нееднократно е отбелязвал, че гарантирането на разумен срок на произнасяне по съдебни спорове е задължение на държавата като цяло (а не само на съдебната власт в тесния смисъл на понятието). Преценката за наличието на нарушение се извършва от гледна точка на засегнатото лице. Нарушението може да е свързано както със забави, дължащи се на субективни фактори (непостановяване на решения в срок, излишни отлагания на делата), така и с обективните възможности за работа на съдебната система, които са отговорност на законодателната и изпълнителната власт - като осигуряване на материални условия на съдилищата (подходящ бюджет, сгради и съдебни зали). Нарушенията може да се дължат и на недобро администриране на съдопроизводствения процес (напр. във връзка с навременно призоваване на страните, обработка и придвижване на делата между различните инстанции и пр.). Трайното и стабилно решение на този проблем е въпрос на съдебна реформа, която да осигури ефективно правосъдие. Правото на справедлив процес в разумен срок е и единственият аспект на чл. 6 ЕКПЧ, за който Съдът изисква наличието на ефективно вътрешноправно средство за защита по смисъла на чл. 13 от Конвенцията. ЕСПЧ е постановил, че за да се осигури ефективно упражняване на правото на справедлив процес в разумен срок, засегнатият трябва да разполага с ефективна възможност да ускори производството по свое искане, както и с процедура за обезщетение за вече натрупаните забави, които не могат да бъдат компенсирани по друг начин.

Българското законодателство не урежда по подходящ начин индивидуално право на справедлив процес и на правораздаване в разумен срок. Бяха въведени някои мерки за ускоряване на процеса. Те обаче, както и предприетите в някои случаи мерки, имат по-скоро дисциплиниращ ефект и не са достатъчни за осигуряването на ефективни средства за защита на индивида по смисъла на практиката на Съда в Страсбург.

Европейският съд е констатирал нарушение на гарантираното от чл. 2 от Конвенцията право на живот. Констатирани са настъпване на смърт по време на полицейско задържане, тоест по време, по което жертвата е била под пълния контрол на полицията, неоказване медицинска помощ – своевременно или адекватно, липса на ефективно разследване на смъртта. В някои случаи е установено и нарушение на забраната за дискриминация в нейния процесуален аспект – неразследване на твърдяни расистки подбуди, по които е причинена смъртта. По други жалби е констатирано нарушение на чл. 3 поради неефективно разследване на оплакване за осъществено спрямо жалбоподателите полицейско насилие. Във връзка с нееднократните осъждания по чл. 2 и чл. 3 от Конвенцията се налагат следните изводи: необходимо е да се създаде независима структура или звено, към което задържаните лица, ако искат да използват правото си за преглед от независим лекар, да могат да се обърнат и тези прегледи/освидетелствания да се извършват своевременно; проверките и разследванията, извършвани от полицията и военната прокуратура при оплаквания за полицейско насилие или причиняване на смърт на

задържано лице са неефективни. Една от основните причини за това е, че тези органи трябва да разследват и проверяват сами себе си.

Необходимо е въвеждането на института на индивидуална жалба до Конституционния съд. Подобен подход би имал положителни страни. Той ще позволи ефективно използване на потенциала на Конституционния съд и по-ефективно налагане на стандартите за защита на основни права чрез практиката на КС. Може би въвеждането на индивидуалната конституционна жалба като механизъм, позволяващ разглеждането на оплаквания за нарушение на основни права на национално ниво, преди подаването на жалба пред ЕСПЧ ще намали броя на осъдителните решения срещу България. По подобие на направеното изменение в Конституцията през 2006 г. за въвеждането на института на омбудсмана на конституционно ниво, законодателят би могъл да създаде разпоредба в Конституцията за въвеждането на пряк достъп до конституционно правосъдие. Конституцията би могла да бъде допълнена с нова ал. 4 в чл. 150, чието съдържание примерно би могло да бъде: „гражданите и юридическите лица могат да сезират Конституционния съд с искане за установяване на противоконституционност на закон или актове на висшите държавни органи, с които се нарушават основните им права и свободи, прогласени в Конституцията”.

ЕСПЧ приема, че гаранциите за разумен срок на производството са приложими и по отношение на конституционната жалба и прекомерното забавяне на

решаването на жалба от Конституционен съд може да доведе до самостоятелно нарушение на чл. 6 от ЕКПЧ.

В човешкото развитие се редуват множество идеологии, различни системи на управление. Понякога водещи са правата на личността, друг път публичния интерес. Изучаването на практическото функциониране на системата за защита на правата на човека в Република България предпоставя добро познаване на философията, теорията, правната уредба и най-вече правоприлагането в тази деликатна и чувствителна област. То предполага анализ на доктриналните схващания и на юридическите източници, на еволюцията в уредбата и защитата. Особен акцент е поставен на взаимодействието между частната и публичната сфера, между вътрешноправната и наднационална защита на накърнени права. Такъв тип творческо начинание предполага практика, значителни натрупвания и продължителни интелектуални усилия.

Въпросите свързани с правата на човека имат различни аспекти, сфери на приложение и нюанси. От една страна е философията им, от друга – политическата, правната им рамка и практики, а от трета – личното усещане за свобода и реалните му параметри. Правата на човека са вечен въпрос, който претърпява множество промени във времето. Защитата на правата на човека започват преди раждането, докато често реализацията им продължава и след смъртта (авторски, наследствени и други права). Хората не сме били и няма да бъдем равни в точния смисъл на думите „равен” и „равенство”. Един от основните въпроси, който може да бъде поставен е дали имаме поне относително равни възможности за реализация в условията на съвременната държава.

Личността се лута между духовното начало и материализма, между индивидуалността си и необходимостта от социалното съществуване, от усещане за значимост. Човек изпитва потребност да намери смисъла на нещата, да разгадае загадките на битието и на собствената си природа. Може би това е едно от най-големите предизвикателства за всеки от нас – дългия път към себепознанието. Възприето е твърдението, че на върха на пирамидата на човешките потребности е духовното начало, но всички или почти всички са съгласни, че в основата (нещо без което не може) са материалните устои и ценности.

Правата на човека несъмнено са в основата на съвременното цивилизовано правно мислене. Те се осмислят като основен критерий за прогресивността на правото. В световен мащаб това означава доближаване до възможността за създаване на единен правов ред, както и засилване на процесите на обмен и интеграция в правната сфера. Понякога мерките, които прилагаме за да запазим свободата си, стават заплаха за самата свобода. Къде е мярата? Предизвикателството е голямо. Особено след събитията 11.09.2001 г. (рухването на кулите – близнаци в САЩ); атентатите в Испания, Великобритания и особено последния терористичен акт през януари 2015 г. в Париж. Кризата в ценностната и мотивационни системи е достигнала критичен предел. Противопоставянето на етническа, верска основа и натрупаното напрежение са огромни, бих казал експлозивни. Ще съумеем ли да защитим правата си в тази сложна и комплицирана среда?

В годините, когато България е била сред десетте най-развити в стопанско отношение държави в Европа, Родината ни се е крепяла основно върху два стожера: страх от Бога и срам от хората. Къде са те днес? Дали е възможно някога България да бъде пак на челно място по добри показатели, такава, каквато е била? Дали е възможно да се чувстваме свободни и достойни граждани в собствената си държава. Ще успеем ли да се справим с предизвикателствата или просто ще изчезнем, така както сме се появили?

III. НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

Самостоятелни монографии

1. Българското гражданство – материалноправни и процесуални аспекти, С., 2000
2. Коментар на дискуссионни публичноправни въпроси, С., 2003, стр. 96, монография
3. “Омбудсманът - общественият посредник в Р България”, С., 2004, 230 стр. (монография)
4. Българското гражданство – материалноправни и процесуални аспекти, С., 2004, 203 стр.(второ преработено и допълнено издание)
5. Аз гражданинът на Република България и на Европейския съюз. С., 2005, 94 стр. (монография)
6. Учебник по Бежанско право. С., 2006 г., 230 стр.
7. Българските общности зад граница – правни аспекти., С., 2009 (371 стр.) - монография.

в съавторство

8. Migration Austrian, Bulgarian and EU, 2003, p. 91-123
(автор на самостоятелна глава от монография на

английски и на български език представена през 2003 г. в Австрия).

9. Учебник Миграционно и Бежанско право, ВУЗФ, 2011 г., 275 стр. съавтор на увод, заключение, приложения и автор на глави V, VI, VII.

**Научни публикации по Конституционно право
(статии, студии, експертни становища с научно-
приложен характер)**

1. Статут на бежанец и право на убежище – понятие и дискуссионност на проблема., сп. „Правна мисъл, 1994, кн. № 4, стр. 13-22
2. Право на убежище в Република България. В Сборник от доклади и научни съобщения, 27 март 1997 г., ред. чл. кор. Ал. Янков, 1998 г., стр. 117-143
3. “Новият Закон за българското гражданство и съответствието му с европейските стандарти”. Сп. Правна мисъл, 2000, № 1, с. 37-50
4. Правни аспекти на проблемите на лицата с двойно гражданство (българско и турско) във връзка с новата правна уредба. В Сборник материали от Научна конференция „Актуални въпроси на българо-турските отношения и тяхната правна уредба”, БСУ, 2000, Ред. Проф. Ем. Къндева, 2000, стр. 255-266
5. Производства свързани с българското гражданство. Сравнителен анализ между Закона за българското гражданство и Европейската конвенция за

гражданството., сп. Административно правосъдие, 2000, № 5, стр. 22-30

6. “Предоставяне на убежище в Република България”, сп. Право без граници, кн. 1, 2002 г., стр. 29-33

7. Българския език и държавността (конституционноправни аспекти), 5стр., В Сборник материали Конституционализъм и демокрация – 11 години.

8. Съответствие между Европейската конвенция за гражданството и българското законодателство, в Сборник Европейска интеграция и право, книжка 1/2005, с. 73-95

9. Лицата без гражданство в Република България – правни аспекти на проблема. сп. Европейска интеграция и право, 2006, № 1, стр. 7-19

10. Статия в Годишник на БСУ „Български общности зад граница – правни аспекти на понятието. Възможности за завръщане и интеграция в Родината”, 2008, том 16, стр. 23-45

11. Статия в Годишник на БСУ „Правото – изкуство за доброто и справедливостта. Възможно ли е това при международните договори, по които България е страна – правни аспекти на проблемите” 20 стр., 2010

12. Статия в Годишник на БСУ „Сравнителен анализ на възможностите за присъединяване на Република България към Конвенциите на ООН за Статута на лицата без гражданство от 1954 г. и за Намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.”, в Юридически сборник, ред. Силви Чернев, 2011, Том 18, стр. 140-156

13. Експертно становище по приложение на Договора за натурализация между България и САЩ от 1924 г. ;

представено на Министъра на правосъдието на 18 май 2010 г. , 52 стр.

14. Експертно становище до Представителството на ВКБООН в Република България., „Съответствие между Конвенцията за статута на лицата без гражданство от 1954г. и Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. и българското законодателство”.С., 30 май 2010 г., 88 стр.

15. Българското гражданство – правни аспекти. В Сб. Обучителни материали по проект „Да инвестираме в хората”, ИДП-БАН, 2009 г., стр. 9-21

Научни публикации по Административно право и процес (статии и студии)

1. Ред за обжалване на отказите за предоставяне статут на бежанец в Република България, в сп. “Правна мисъл”, 2002, № 3, стр. 24-43;

2. Хармонизация на процедурите за предоставяне на статут на бежанец. Понятие и необходимост., в сп. “Правна мисъл, 1997, № 3-4, с. 48-59

3. По договор с фирма АПИС – “Производства по Закона за чужденците, Закона за българското гражданство и Закона за бежанците – аналитичен преглед” – 120 стр., предадено за правно-информационната система АПИС – процедури, м. ноември, 2001 г.

4. “Новости при легализацията на публични актове, произтичащи от Хагската конвенция”, стр. 19-26, 09.2001г. сп. “Лидер-Днес”.

5. “Предоставяне на убежище в Република България”, сп. Сравнително конституционно право, 12 стр., 2001 г.

6. Становище за промени в Закона за българското гражданство във връзка с облекчаване приема на българско гражданство за лица от български произход – м. 06.2001г. за Министерството на образованието и за Министерството на правосъдието.

7. Аналитичен преглед на законодателството в сферата на българското гражданство, чужденците и бежанците и преодоляване на възможностите за корупция в тези области – 8 стр., В Сборник статии по проблемите на преодоляване на корупцията, 2004, ИПН – БАН.

8. “Принудителната миграция в Югоизточна Европа, предизвикателства и отговори”. в Сборник материали от научната конференция, проведена на 24-26.10.2002 г. в Охрид на тема:

доклад на тема “Миграционна политика и практика в Република България” – доклад 30 минути - 8 стр. текст английски език плюс осем диаграми и приложения.

9. Разработване на две АПИС процедури за нуждите на правно-информационната система АПИС – по Закона за убежището и бежанците и по Наредбата за издаване на разрешения за работа на чужденци.

10. Участие в българско - австрийски изследователски проект на тема: „Изследване на миграционното законодателство в Австрия и България”. Съвместна публикация на английски език Migration Austrian, Bulgarian and EU, 2003, p. 91-123

11. “Омбудсманът - общественият посредник в Р България”, сп. “Правна мисъл”, 2004, кн. 4, с. 25-39

Административен одит на общините – съвместен научен проект с Омбудсмана на Столична община и Американската агенция за развитие, представени 17 стр.

12. „Правна обосновка на реализацията на административния одит в общините”, 2003 г. по проект на тема: “Административен одит на общините в България”.